

УДК 316.422; 330.341.1

ПЕТРО ЄЩЕНКО,

доктор економічних наук, професор кафедри економічної теорії Київського національного університету імені Тараса Шевченка

АНАТОЛІЙ АРСЕЄНКО,

кандидат історичних наук, провідний науковий співробітник відділу економічної соціології Інституту соціології НАН України

Неошумпетеріанська парадигма інноваційного господарювання як імператив розвитку України

Анотація

Статтю присвячено дослідженню внеску видатного австро-американського економіста і соціолога Йозефа Шумпетера в теорію економічного розвитку на основі підприємницької інноваційної діяльності. Аналізуючи стан і динаміку світової економіки у XX столітті і на початку XXI століття, автори показують суттєві переваги неошумпетеріанської діяльності та повну безперспективність неомальтузіанської активності, що відтворює економічну відсталість бідних країн. Неабияку увагу в статті приділено причинам і наслідкам інноваційного дефолту в Україні у процесі реалізації “радикальних економічних реформ”. Особливий акцент зроблено на необхідності швидкого виведення нашої країни на магістральний шлях інноваційного розвитку як головного способу її виживання за сучасних умов глобалізації світової економіки.

Ключові слова: *підприємницька діяльність, інноваційна парадигма, неошумпетеріанська активність, неомальтузіанська активність, інноваційний дефолт, глобальна фінансово-економічна криза*

Шумпетеріанські компоненти інноваційної діяльності

У центрі уваги соціальних наук від початку ХХ століття перебуває питання, чому деякі країни за схожих умов і ресурсів демонструють вищі темпи економічного зростання та розвитку, ніж більшість інших країн світу. В економічній теорії та соціології одним із перших намагався дати відповідь на це питання видатний австро-американський економіст і соціолог Йозеф Шумпетер¹. У пошуку причин господарського успіху одних і відставання інших країн він дійшов висновку, що магістральний шлях прогресу в цьому плані лежить у площині економічної діяльності, ґрунтованої на широкому впровадженні нововведень у соціально-економічну практику, і швидкій дифузії інновацій.

Нове бачення успішного, ефективного господарювання Шумпетер виклав у своїх головних наукових працях — “Природа і сутність теоретичної національної економії” (1908), “Теорія економічного розвитку” (1912), “Економічний метод і доктрина: історичний нарис” (1914), “Економічні цикли” (1939), “Капіталізм, соціалізм і демократія” (1942), а також у незавершеній тритомній фундаментальній праці “Історія економічного аналізу”. Останній твір став результатом його наукових досліджень упродовж останніх 12 років життя і був підготовлений до друку його дружиною та друзями після смерті автора в 1950 році; працю було опубліковано у 1954-му. Особливе місце в житті Шумпетера належало розробленню теорії економічної динаміки. Як переконаний маржиналіст, він вважав найрозвиненішою концепцією загальної економічної рівноваги Л.Вальраса. Проте, на його думку, остання теж була статичною й потребувала доповнення теорією динаміки економічного розвитку.

Усебічно досліджуючи сутність і чинники економічного розвитку, Шумпетер поставив у центр уваги не “кількісне економічне зростання”, а “якісний розвиток”. Досягнення останнього можливе за умов постійної зміни, оновлення використовуваних виробничих ресурсів. Щоб економіка набула динамічного розвитку, потрібні підприємці-новатори, здатні практично здійснювати такі п'ять видів “нових комбінацій” [Шумпетер, 2008: с. 132–133]: 1) вироблення нових благ і поліпшення якості наявних благ; 2) упровадження нових способів виробництва чи комерційного використання наявних товарів; 3) відкриття й освоєння нових ринків збуту;

¹ *Йозеф Алоїз Шумпетер* народився 8 лютого 1883 року в місті Триш (Австро-Угорщина) в сім'ї дрібного текстильного фабриканта і доньки віденського лікаря, закінчив юридичний факультет Віденського університету. Серед його вчителів — фундатори маржиналізму *Ойген фон Бьом-Баверк* і *Фридрих фон Візер*. Суттєвий вплив на наукові погляди Шумпетера справила німецька історична школа, і передусім праці *Макса Вебера* та марксизм. Науково-педагогічну діяльність Шумпетер розпочав у Чернівецькому університеті. Працював в Австро-Угорщині, Німеччині, а після еміграції у зв'язку зі зростанням фашистської загрози 1932 року — у США, де до кінця свого життя був професором Гарвардського університету. Він — і австрійський, і американський економіст і соціолог. Визнанням його заслуг у царині економіки та соціології стало обрання його президентом і Американської економічної асоціації, і Американської соціологічної асоціації.

4) освоєння нових джерел отримання сировини та напівфабрикатів; 5) проведення реорганізації в галузі і створення промислових організацій нового типу.

Для здійснення нових комбінацій “підприємцеві потрібна купівельна сила, що не дається йому автоматично як виробникові в процесі кругообігу у формі доходу від продукту попереднього періоду. Якщо підприємець випадково не володіє купівельною силою заздалегідь — і якщо це відбувається, то лише як наслідок попереднього розвитку, — він має її у кого-небудь “позичити” ... Не можна стати підприємцем, не ставши попередньо боржником. Він стає боржником унаслідок внутрішньої необхідності, властивої процесу розвитку. Перетворення на боржника є самою суттю явища, а не аномалією, не прикрою подією, спричиненою випадковими обставинами. Першою потребою підприємця є потреба у кредиті” [Шумпетер, 2008: с. 174–175]. Підприємець використовує кредит як чинник розвитку для нових комбінацій інноваційного характеру, а не для погашення боргів його одержувачем.

У процесі вивчення економічного розвитку капіталістичного суспільства Шумпетер сформулював динамічну концепцію циклу, в якій циклічність виявляється у відхиленні економіки від стану рівноваги і розглядається як закономірність економічного зростання. Така форма розвитку економіки подібна до сходження і низходження сходами. У рамках цієї форми інноваційний розвиток також здійснюється як за висхідною, так і за низхідною лінією. Це зумовлено вичерпанням попередніх інновацій і приходом на зміну їм нових інновацій. Нововведення виводять економіку зі стану рівноваги і стимулюють зростання капіталовкладень у нові технології. Однак, згідно з теорією Шумпетера, циклічна динаміка розвитку капіталістичної економіки не може бути порушена й матиме місце в майбутньому разом з економічними кризами.

Переконливим підтвердженням слушності висновку Шумпетера про циклічний характер розвитку капіталістичної економіки слугує сучасна перша в історії людства глобальна фінансово-економічна криза, здатна перевершити, на думку багатьох учених зі світовим ім'ям, Велику депресію 1928–1933 років за багатьма основними показниками. Нинішній крах глобальної валютної і господарської систем ще раз наочно продемонстрував, що так звана нова економіка не дає підстав списувати традиційний економічний цикл в історичний архів, незважаючи на квапливі заяви прихильників “інформаційного суспільства”, що лунали на зламі двох століть. Понад те, у серпні 2011-го в інтерв'ю газеті “Вол-стрит Джорнел” професор економіки Нью-Йоркського університету Н.Рубіні (який чотири роки тому передбачив неминучість нинішньої глобальної фінансової кризи) зазначав: “Карл Маркс мав рацію. На певному етапі капіталізм може сам знищити себе ... Ми вважали, що ринки працюють. Але вони не працюють. Те, що є раціональним на індивідуальному рівні ... є самознищувальним процесом” (цит. за: [Lazzaго, 2011]). Приблизно те саме стверджував і Шумпетер у своїй праці “Капіталізм, соціалізм і демократія”. У ній наголошується, що соціалістична організація суспільства неминуче виростає із такого самого неминучого процесу розкладання капіталістичного суспільства. На думку

Шумпетера, соціалізм стане наслідком зникнення традиційного підприємця з економічної арени капіталізму у зв'язку з виходом на неї великих корпорацій і необхідністю введення економічного планування.

Шумпетер увів у науковий обіг поняття *ефективна конкуренція* та *ефективна монополія*. На його думку, конкуренція ефективна, якщо економічний прибуток утворюється за рахунок економії витрат, підвищення якості продукції та розширення її асортименту; монополія також ефективна, коли вона ґрунтована на нововведеннях й ефекті масштабу виробництва, а не тільки на праві власності. Подібно до *оптимуму Парето*, теорія економічної динаміки і підприємницької діяльності Шумпетера в наш час широко визнана в економічному світі. Однак неокласична теорія не засвоїла її й далі залишається на позиціях ринкової рівноваги, що відіграло далеко не останню роль у втягуванні світової капіталістичної економіки в першу глобальну кризу, що вибухнула у світі в другій половині 2008 року.

Основні ідеї Шумпетера щодо інновацій як першооснови підприємництва, економічного зростання та розвитку були широко затребувані західними економістами і соціологами у другій половині ХХ століття в результаті “ефекту радянського Супутника” і не втратили своєї актуальності дотепер. Після епохальної події — виведення на орбіту першого штучного супутника Землі — “інноваційний ланцюжок Шумпетера” (“винахід–упровадження–поширення”) був перетворений на Заході з урахуванням радянського досвіду в таку формулу: “НДВКР–винахід–упровадження–поширення–економічне зростання та розвиток”. Із запровадженням його в практику винахід, який раніше найчастіше вважався “очікуваним” і “випадковим” елементом в інноваційному процесі, перетворився на планований і фінансований компонент у рамках наукових досліджень і розробок (НДР), підтримуваних як державою, так і приватним бізнесом із метою реалізації, у термінах Шумпетера, “творчого руйнування”. Ця обставина, поряд з іншими, дала змогу західній економіці у другій половині ХХ століття здійснити стрімкий науково-технічний і технологічний прорив.

Однією з причин ренесансу шумпетеріанства після смерті Шумпетера було також те, що він ніколи не захоплювався вибудовою формальних математичних моделей рівноваги, які не спираються на конкретні економічні факти. За визнанням видатного американського економіста Василя Леонтєва на сторінках часопису “Science” у липні 1982 року, понад половину статей, опублікованих в “American Economic Review”, становили в той час математичні моделі, що не мають жодного стосунку до будь-яких даних. На протигагу таким економістам Шумпетер прагнув пізнати природу економічних і соціальних змін на основі впливу людського чинника на них та обґрунтувати його роль у забезпеченні економічного зростання й розвитку. Згодом основні елементи шумпетерівської теорії економічного розвитку почали застосовувати в прикладних дослідженнях з метою інтерпретації багатьох метаморфоз господарського життя, що становлять практичний інтерес як для соціологів, так і для економістів.

“Шумпетеріанський акцент на інновації — дифузії як джерелі зростання (а також на технологічній конкуренції як механізмі її реалізації) справив потужний вплив на дослідницький порядок денний у цій сфері наприкінці

1960-х років, особливо серед учених, зорієнтованих на емпіричні дослідження. Вплив на “високу теорію” — на високо математизовані формальні моделі рівноваги, від яких був у захваті Шумпетер, хоча мало використовував у своїх працях, виявився куди пізніше, приблизно 1990-ми роками. І нехай це суттєво далось взнаки у цій специфічній царині науки, теоретичні моделі, отримані в результаті цього, напрочуд мало позначилися на прикладному порядку денному” [Fagerberg, 2003], — зазначає співробітник Центру з дослідження технологій, інновацій і культур Університету Осло Ян Фейджерберг. Це ще раз доводить складність і суперечливість синтезу теоретичної й емпіричної математичної економіки, яка марно намагається загнати людський чинник у прокрустове ложе формальних математичних рівнянь.

Заради справедливості слід зазначити, що ставлення Шумпетера до математики впродовж усього його життя залишалося подвійним. З одного боку, він не лише визнавав і поважав, а й усіляко просував математичну економіку та економетрику. З іншого боку, як у самоучки (Шумпетер самостійно вивчав математику і праці економістів-математиків від Антуана Огюстена Курно до Кнута Вікселя) у нього назавжди залишилося відчуття непевності стосовно використання математичних методів в економіці. Говорячи про математичну економіку, Шумпетер зізнався: “Я іноді почуваю себе на місці Мойсея, коли, побачивши Землю Обітовану, він заявив, що сам не зможе на неї ступити” [Шумпетер, 2008: с. 11].

Суперечності між теорією та практикою в сучасній економіці значною мірою пояснюються цілковитою методологічною неспроможністю нинішньої неоліберальної економічної науки. Остання найчастіше являє собою сьогодні збірну солянку різноманітних теоретичних ідей, дуже далеких від вимог реального соціального й економічного життя. Цілковито зрозуміло, що для втілення в життя таких ідей в інтересах збагачення олігархічних кланів останнім знадобилися специфічні суб’єкти навколонукової діяльності, відомі нині як “чиказькі хлопчики в коротких штанцях”. Ці вихованці духовного гуру неолібералізму М.Фридмана з Чиказького університету привели до колапсу постсоціалістичну економіку наприкінці ХХ століття і світової економіки на порозі нового століття і не бачать виходу зі створеної ними ж хаотичної ситуації. На небезпеку засилля таких фахівців у США та інших країнах Комітет видатних учених Американської економічної асоціації звернув увагу ще у 1991 році, наголосивши, що “програми для здобувачів ученого ступеня (у сфері економіки) можуть спричинитися до виникнення покоління надто численних талановитих ідіотів, кваліфікованих у техніці, але нетямущих у реальних економічних питаннях” [American Economic Association, 1991: р. 1044–1045]. Нинішня глобальна криза вочевидь слугує найкращим підтвердженням слушності цього застереження.

Невпинна дивергенція між економічною наукою і практикою спонукає багатьох сучасних економістів повертатися до праць Шумпетера, в яких підприємець був поставлений у центр економічного розвитку. У цьому контексті автор “Теорії економічного розвитку” проводив чітку розмежувальну лінію між фігурами підприємця-новатора як головного двигуна економічного прогресу і “просто бізнесмена”, який діє в рамках традиційного еко-

номічного кругообігу. На його думку, останній може претендувати на звання підприємця лише в тому разі, якщо він дає інноваційні відповіді на виклики сучасності, а не продовжує займатися звичайною рутинною діяльністю з вироблення товарів і надання послуг. Головна функція шумпетерівського підприємця полягає в тому, щоб “робити нові речі або робити речі, що вже робляться, у новий (інноваційний) спосіб” [Schumpeter, 1991: р. 412].

За оцінкою американського соціолога А.Мартінеллі, аналіз підприємництва перебуває в центрі шумпетерівської теоретичної системи і є теоретично релевантним стосовно всіх трьох порушених ним основних питань: зв'язок між підприємництвом, інновацією і лідерством у його теорії економічного розвитку; відношення між підприємницькою функцією і буржуазним класом у його аналізі соціальних класів; а також поступове зникнення справжнього підприємця як ключовий чинник у поясненні кризи капіталізму. Особливо важливим є висновок Шумпетера про те, що підприємницька діяльність за індустріальної доби потребує особливого типу особистості та поведінки, що відрізняється від простої, раціональної поведінки економічної людини. Оскільки підприємницька інновація є переважно творчим актом, що відхиляється від буржуазної культури, яка визначає раціональність вужче — з точки зору розрахунку короткострокових переваг, а лідерство підприємця передбачає здатність мислити по-новому, схоплювати суттєве, діяти швидко, розуміти інтуїтивно [Martinelli, 1994: р. 478–479].

Поряд із розробленням найважливіших аспектів прояву людського чинника за умов капіталізму Шумпетер зробив дуже вагомий внесок у створення і становлення соціоекономіки — міждисциплінарної царини наукового пізнання, що включає такі основні напрями: 1) економічну теорію; 2) економічну історію (включно з економічною антропологією); 3) економічну соціологію; 4) економічну статистику. У цьому контексті економічна соціологія має вирізнятися власним профілем, а також уміти співпрацювати та співіснувати з економічною теорією, економічною історією й економічною антропологією [Smelser, 1994: р. 13]. Вельми показово, що Шумпетер завжди намагався всебічно розглядати будь-яке явище економічного життя в історичному контексті. У контексті методологічних проблем дослідження підприємницького феномену Шумпетер у своїх “Коментарях до плану вивчення підприємництва” особливо наголошував: “Підприємці не є економічними людьми в теоретичному сенсі. Хто вони є насправді, як вони посправжньому працюють, якими є умови їхніх звершень і невдач, як вони, своєю чергою, допомагають формувати умови, в яких вони діють, і насамперед чи можна зробити якісь значні узагальнення з цих питань — такі відомості можна знайти тільки в історії”. І далі: “У нашому випадку, теорія, власне, є історією” [Schumpeter, 1991: р. 408].

На підставі всебічного аналізу історичної еволюції підприємництва Шумпетер виокремлює три стадії динамічної підприємницької діяльності, котрі характеризуються постійним порушенням рівноваги: перша — великі витрати на інновації і жодного доходу; друга — реалізація інновацій перетворює підприємця на монополіста, при цьому він отримує високий моно-

польний дохід; третя — у галузь приходять конкуренти, ціни знижуються, монопольний прибуток зникає. Треба знову починати інноваційний процес. У визначенні змісту підприємництва Шумпетер виходив з того факту, що за індустріальної доби виробництво являє собою деяку комбінацію сил і засобів. Утім, завдання підприємця полягає в тому, щоби своєчасно і правильно поєднати їх у своїй інноваційній діяльності. Відповідно до системи поглядів Шумпетера новостворювані ризиковані підприємства “є вагомішими у здійсненні “нових комбінацій”, ніж давно засновані фірми” [Cheng, 2009: p. 330].

Шумпетер неодноразово наголошував у своїх працях, що інновація є дітищем підприємництва, а підприємець — ініціатором і творцем інновацій; він також сформулював і ввів у науковий обіг поняття “інноваційний процес” як реалізація “інноваційного ланцюжка Шумпетера”: “винахід — упродовження — поширення (дифузія)”. У своїй праці “Капіталізм, соціалізм і демократія”, яка вийшла друком за 30 років після “Теорії економічного розвитку”, він знову підтвердив свою прихильність баченню підприємництва як п’яти типів “нових комбінацій”. Функція підприємця, на його думку, полягає саме в тому, щоб реформувати або революціонізувати спосіб виробництва з метою “вироблення нових товарів або вироблення старих товарів у новий спосіб завдяки відкриттю нових джерел матеріального постачання або нових ринків збуту, або через реорганізацію промисловості тощо” [Schumpeter, 1962: p. 132].

Підприємництво в інтерпретації Шумпетера не має нічого спільного із так званим паперовим підприємництвом, що набуло значного поширення в усьому світі наприкінці ХХ століття, зокрема у пострадянському просторі в період приватизації, під прикриттям якої здійснювалося розгарбування загальнонародного надбання в більшості “суверенних” уламків СРСР. Сутність “паперового підприємництва” — улюбленого заняття економічних еліт у наші дні — зводиться до концентрації виробництва і капіталу за рахунок придбань, злиттів і поглинань. У результаті цього, як зазначає канадська дослідниця Д.Френсіс, “економіка стає настільки концентрованою, що купка промислових чи фінансових магнатів зосереджує у своїх руках надзвичайний політичний вплив” [Francis, 1986: p. 282]. Таке “підприємництво” аж ніяк не веде до збільшення національного економічного пирога, але воно дає змогу керманічам індустріального й фінансового світу перерозподіляти народне багатство на свою користь, що й відбувається зараз повсюдно у світі. За цих умов, веде далі Д.Френсіс, “між сімейними імперіями, зонами повноважень чи впливу менеджменту й урядами залишається обмаль простору — або можливостей — для справжніх підприємців” [Francis, 1986: p. 283].

Україна в лежачих інноваційного дефолту

Хто вони, справжні підприємці, у науковому тлумаченні Шумпетера? Передусім вони — новатори, які на свій страх і ризик ініціюють нову справу з метою отримання економічного зиску (прибутку). Для цього вони беруть банківський кредит, який використовують для придбання й об’єднання всіх необхідних чинників виробництва, щоб “робити не те, що роблять інші” або

“робити не так, як роблять інші”. У виконанні цього найважливішого інноваційного завдання полягає особлива функція підприємництва в соціально-економічному процесі розвитку — функція економічного лідерства і новаторства, котра дала можливість капіталізму, особливо за індустріальної доби, розвинути колосальні продуктивні сили. Із вичерпанням можливостей цієї підприємницької функції, як наголошував на сторінках своєї праці “Капіталізм, соціалізм і демократія” Шумпетер, настає неминучий занепад капіталізму. Не виключено, що теперішня глобальна фінансово-економічна криза є “черговим дзвінком” у цьому плані попередньому ладу.

Шумпетерівський підприємець — людина особливого типу, з особливою господарською налаштованістю й особливою трудовою мотивацією, це невтомний прихильник інноваційного шляху економічного розвитку. Він відрізняється від “просто господаря” поведінкою і мотивами виробничої діяльності, інтелектом і світоглядом, інтуїтивним почуттям і вольовими якостями. На думку Шумпетера, підприємець у своїй господарській діяльності обирає “найкращий із можливих варіантів”, “просто господар” — “найвигідніший зі звичних, випробуваних на практиці варіантів”. Підприємець “будує шлях”, “йде проти течії”; “просто господар” — “йде готовим шляхом”, “пливе за течією”. “Нововведення завжди пов’язане із ризиком, більшість продуцентів не наважується на нього” [Шумпетер, 2008: с. 232], — писав свого часу Шумпетер. Цілком очевидно, що економічна “еліта” України (внаслідок специфіки її формування в період масової “прихвизації” країни) жодною із названих якостей не володіє. Це відіграло суттєву роль у тому, що Україна після 20 років реформування своєї економіки під егідою власних “молодореформаторів” опинилася на задвірках розвинених країн.

Значною мірою це було також зумовлено тим, що із двох можливих шляхів економічного розвитку — мальтузіанського і шумпетеріанського, що утвердилися у світі після Другої світової війни, Україні був нав’язаний перший із них, призначений для знищення потенційних конкурентів країн “золотого мільярда” і перетворення “нових ринкових економік” на постійних постачальників дешевої сировини, без якої не може існувати сучасний “цивілізований капіталізм”. У цьому виборі шляху розвитку для України чітко проглядаються подвійні стандарти американського економічного мейнстріму. Останній пропонує для внутрішнього споживання і на експорт два принципово різні, протилежні види економічної діяльності — шумпетеріанський і мальтузіанський. Перший із них рекомендують розвиненим країнам, другий за посередництва глобалізаторської “несвятої трійці” — Світового банку (СБ), Міжнародного валютного фонду (МВФ) і Світової організації торгівлі (СОТ) — нав’язують усім іншим країнам світу, яким відведено роль сировинного додатка сучасного транснаціонального неоліберального капіталізму.

Унаслідок такої запрограмованої спеціалізації розвитку країни “центру” (“ядра”) в результаті здійснення шумпетеріанської економічної активності отримують віддачу, що постійно зростає, а технологічні зміни в них ведуть до зниження вартості виробництва і, таким чином, відкривають можливість для отримання технологічної ренти, котра в принципі може розподілятися між капіталістами, найманими працівниками й урядом. Разом із

тим “периферійні” країни, що рухаються в руслі нав’язаної їм розвиненими країнами мальтузіанської економічної активності, після проходження певної точки у своєму розвитку неминуче стикаються з підвищенням витрат на одиницю продукції. Це — головний, вмонтований в економіку країн-експортерів сировини механізм, що не дає їм можливості вирватися з пастки бідності через відсутність національного виробничого сектору і постійно призводить до дедалі більшої соціально-економічної поляризації багатих і бідних країн [Reinert, 2003].

Названі два види економічної діяльності були апробовані американською імперією після Другої світової війни. *Шумпетеріанський підхід* було випробовано в країнах Західної Європи в період реалізації плану Маршалла, дав благодатні результати для США і багатьох західноєвропейських держав — жертв гітлерівської агресії. *Мальтузіанський підхід* став трагічним експериментом імперіалізму США в період здійснення в Західній Німеччині плану міністра фінансів США Генрі Моргентау з метою демілітаризації та перетворення її на “землеробську і скотарську державу”. Під прикриттям демілітаризації Західної Німеччини Сполучені Штати фактично проводили її деіндустріалізацію, щоб усунути свого давнього основного конкурента в Західній Європі. Це спричинилося до масового голоду в Західній Німеччині у 1947 році, що змусило США відмовитися від ідеї “демілітаризації” цієї країни й терміново вдатися до втілення в життя плану Маршалла на її території. Американський досвід “демілітаризації” Західної Німеччини, що супроводжувався знищенням усіх основних галузей промисловості країни, унаочнив, що без індустріальної бази країна не може вирішувати продовольчого питання і приречена на масовий голод, а про реалізацію завдань інноваційного розвитку годі й казати [Cook, 1983: р. 198; Reinert, 2003]. Про цей трагічний експеримент в історії Західної Німеччини слід було б пам’ятати провідникам українських “економічних реформ”, що призвели до деіндустріалізації країни. Особливо з урахуванням висновку-застереження відомого норвезького економіста Е.Райнерта про те, що після деіндустріалізації, як правило, йде деагрикультуралізація, а за нею — депопуляція країни [Райнерт, 2011: с. 283].

Коментуючи принципи відмінності планів Маршалла і Моргентау, Райнерт пише: “Нація, зосереджена на мальтузіанському типі активності, залишатиметься бідною, тоді як нації, зосереджені на шумпетеріанському типі активності, підвищуватимуть рівень зарплати і стандарти життя. Посилення мальтузіанської активності коштом шумпетеріанської активності перебуває в центрі будь-якого плану Моргентау, а також у центрі планів, що приховуються під “структурним пристосуванням” 1990-х років. На нашу думку, Мальтус мав рацію, коли передрікав, що людська зарплата завжди перебуватиме на рівні прожиткового мінімуму. Історичний досвід однозначний у цьому плані: лише шумпетеріанський тип активності здатен позбавити нації від бідності” [Reinert, 2003]. Однак симбіоз СБ і МВФ в основу своєї реформаторської й глобалізаторської діяльності в країнах СНД поклав мальтузіанські, а не шумпетеріанські постулати. У цьому зв’язку Е.Райнерт справедливо зазначає: “Історія відкриває нам, як багаті країни

збагачувалися завдяки методам, які сьогодні практично цілковито заборонені умовами Вашингтонського консенсусу” [Райнерт, 2011: с. 43].

Як відомо, виконання імперативних вимог Вашингтонського консенсусу “новими ринковими країнами” є обов’язковою умовою отримання кредитів (“золотого корсета”) СБ–МВФ. Утім, останні не так сприяють реформуванню економік “другого” і “третього” світів, як облуплюють їх непомірними зовнішніми боргами й тісно прив’язують своїх позичальників до мальтузіанської колісниці, що несе боржників в одному напрямку — в економічну прірву. За прикладами в цьому сенсі далеко ходити не доводиться. Їх вистачає і в Україні, котра стала боржником № 2 перед МВФ (після Румунії), стрімко втрачає свою здатність до відтворення державного суверенітету замість обіцяного повернення у “світову цивілізацію” та Європу на правах рівноправного партнера. Однак двадцять років просування України мальтузіанським шляхом завели її — одну із найрозвиненіших, найбагатших і найуспішніших радянських республік — у глухий історичний кут, із якого доведеться вибиратися не одному поколінню наших співвітчизників.

Згідно із сучасними економічними теоріями темпи економічного зростання залежать від багатьох чинників; до них належать вихідний рівень розвитку країни і культури населення, наявність передових технологій і розвинених інститутів, геополітична ситуація, політичні рішення владних структур, реальний стан демократії тощо. Співвідношення зазначених чинників, а також роль кожного з них, як демонструє історична ретроспектива, різняться. Це дає підстави вважати, що в довгостроковій перспективі темпи економічного зростання в окремих країнах будуть неоднаковими, при цьому чинники випереджувального зростання також будуть різними. Вирішальна роль тут належатиме якісним змінам, що зумовили становлення нової геополітичної та гео економічної конфігурації світу на зламі двох тисячоліть.

Забезпечення високих темпів розвитку економіки України можливе тільки за реалізації випереджувального, а не нав’язуваного нам “наздоганяльного” розвитку. Це потребує активізації ролі держави в економіці та переходу країни до інноваційного розвитку шляхом освоєння базисних технологій нового технологічного укладу передусім у тих галузях, в яких Україна має відповідні науково-технологічні напрацювання.

Цілком очевидно, що забезпечити економічне зростання в Україні в даний час дуже важко, оскільки в економіці країни за роки ринкового реформування сталися суттєві негативні зміни, що призвели до деіндустріалізації народного господарства і міжгалузевих дисбалансів. Найбільші відмінності промислової структури України від світових показників полягають у вкрай низькій питомій вазі машинобудування, яке є підґрунтям науково-технологічного прогресу, а також легкої промисловості. Із соціологічної точки зору перше слугує головною нішею інноваційного розвитку і справляє вагомий вплив на формування соціальної структури суспільства, тоді як друге виконує завдання задоволення нагальних потреб людей і робить відчутний внесок у зміцнення безпеки й незалежності країни від іноземних поставок. Деградація машинобудування і легкої індустрії в нашій країні серйозно підриває здатність України до відтворення державного суверенітету.

У ХХ столітті обсяг світового промислового виробництва збільшився у 26,5 раза, а машинобудування — у 94,5 раза із коефіцієнтом випередження 3,6. Ця тенденція не змінилася і в останні роки, що сприяє зростанню частки машинобудування в структурі промислового виробництва, яка у період 1950–2000 років у розвинених країнах підвищилася із 22,4% до 45,3%, або удвічі. В Україні, навпаки, частка машинобудування в період ринкових перетворень скоротилася із 30% до 13%, або у 2,3 раза. Водночас частка сировинної продукції в обсязі реалізованої продукції видобувної і переробної промисловості сягнула 69,6%, а інвестиційної — лишень 14,6%, що дуже істотно знижує ефективність української економіки [Україна–2015, 2008: с. 30, 31–32].

У структурі промисловості України зберігається домінування виробництва продукції з низькою доданою вартістю. Частка металургійної промисловості в загальному обсязі реалізованої промислової продукції в 2010 році становила 21,3%, виробництва та розподілу електроенергії, газу і води — 17,4%, харчової промисловості — 16,7%, видобувної — 11,4%. Загалом промисловість України характеризується високою технологічною відсталістю й низькою інноваційною активністю суб'єктів господарювання, застарілою структурою її обробної частини, посиленням технологічної залежності від економічно розвинених країн світу [Модернізація України, 2011: с. 60]

Здолати цю небезпечну для України тенденцію можна тільки в разі переходу до неошумпетеріанської парадигми економічного зростання та розвитку, в основу якої покладений інноваційний процес. Як відомо, Україна входить до п'ятірки країн світу, що володіють найпередовішими аерокосмічними технологіями: із 22 базових технологій ракетно-космічної галузі вона має 17. Разом із тим частка вітчизняної наукомісткої продукції на світовому ринку високотехнологічних товарів становить лишень 0,05–0,1%. Назагал в Україні близько 95% обсягу виробленої продукції належить до 3-го (60%) і 4-го укладів. Частка продукції вищих технологічних укладів в економіці країни становить 4% для 5-го укладу і 0,15% — для 6-го. Зростання ВВП за рахунок упровадження нових технологій в Україні оцінюється лишень у 0,7%, тоді як у розвинених країнах цей показник сягає 60% і навіть 90% [Україна–2015, 2008: с. 51, 52].

Рівень фінансування дослідницької й інноваційної діяльності в Україні істотно відстає від реальної практики в цій сфері в розвинених державах світу. Зокрема, країни-члени Європейського Союзу (ЄС) витрачають на наукові дослідження і розробки (НДР) 25–30% від загальних асигнувань на утримання вищої школи, наша країна — трохи більш як 3%. На науку і дослідження в Україні виділяють 0,9% ВВП, у країнах Організації економічної співпраці та розвитку (ОЕСР) — 2%, у Японії та США — майже 3%, згідно із Лісабонською стратегією — до 3% [Модернізація України, 2011: с. 46]. Зберігається тенденція щодо скорочення наукових кадрів у країні. У пострадянський період їх поменшало більш як утричі. За даними Держкомстату України, наведеними у збірці “Наука та інноваційна діяльність (1990–2010 рр.)”, у 2010 році кількість працівників наукових установ країни становила 141 тис. (причому зменшення за рік порівняно з першим півріччям по-

переднього року сягнуло 1,4 тис.), але ця чисельність включала 16 тис. техніків і 26 тис. допоміжного персоналу. Кількість власне дослідників не перевищувала 73,5 тис. (із них 17 тис. кандидатів і 4,5 тис. докторів наук).

Відсутність інвестиційних ресурсів призвела до вкрай повільного впровадження новітніх технологій і сповзання України до сировинної моделі економіки. Статистичні дані засвідчують падіння інноваційної активності в усіх сферах діяльності. Якщо у 2000 році 18% підприємств здійснювали інновації, то у 2010-му — 13,8%. Обсяг виконаних наукових і науково-технічних робіт у фактичних цінах зростає, а за питомою вагою у ВВП падає: у 2000 році він становив 1,16%, а 2010-го — 0,9%. На підприємствах промисловості ситуація, що склалася з упровадженням інновацій та їх реалізацією, виглядає загрозливою. У 2010 році лишень 11,5% підприємств упроваджували інновації, а питома вага реалізованої продукції в обсязі промислової продукції становила 3,8%. Причому останній показник стрімко знижується, що призводить до ще більшої примітивізації національної економіки. Свідченням цього є деградація оборонно-промислового комплексу, падіння питомої ваги у промисловості машинобудування із більш як 30% наприкінці 1980-х до 10% на цей час і відповідно збільшення частки металургії у 2010-му. Оскільки ця галузь є експортною, енергомісткою (в Україні енергомісткість ВВП у 2,5 раза вища за середній рівень енергоємності ВВП розвинених країн), нам на тлі світового надлишку сталеливарних потужностей стає дедалі сутужніше витримувати конкуренцію. Водночас зростає залежність від зовнішнього чинника, позаяк понад половину українського ВВП сьогодні створюють експортоорієнтовані галузі економіки, що виробляють метал, хімію, сільгосппродукцію. Продаж їх на світовому ринку безпосередньо впливає як на курс національної валюти, так і на попит і пропозицію названих товарів, що спричиняє нестабільність і кризову ситуацію.

Водночас за інноваційною діяльністю Україна далеко відстає не лише від індустріально розвинених країн, а й від своїх найближчих сусідів. Наприклад, кількість використаних патентів, виданих у США, у 2008 році становила 279,3 на мільйон населення у Тайвані, 263,3 — в Японії, 250,9 — у США, 166,6 — в Ізраїлі, 156 — у Південній Кореї і лишень 0,5 — в Україні. Показник кількості реалізованих у виробництві патентів, виданих у США, на один мільйон населення в 2008 році в сусідніх з Україною країнах був таким: Угорщина — 6,6; Чехія — 4,7; Болгарія — 2,1; Польща — 1,4; Росія — 1,2; Словаччина — 0,9; Туреччина — 0,2. За названим показником Україна випереджала тільки Туреччину та Молдову. У 2008 році кількість патентів на винаходи, виданих у патентному відомстві США громадянам Росії, становила 176, громадянам Угорщини — 66, Чехії — 48, Польщі — 54, України — 21 [Технологічний імператив, 2011: с. 227–228]. З цього випливає, що невгамовна ейфорія з приводу “світлого капіталістичного майбутнього”, яка нещодавно охопила владні кола з нагоди 20 років незалежності України, не має жодних підстав і може тільки посприяти поглибленню інноваційного дефолту в нашій країні.

Характеризуючи становище інноваційного процесу в Україні, необхідно зважати на неухильне старіння основних засобів виробництва в країні. За даними Міністерства економіки України рівень зносу їх у 2000–2009 роках

збільшився із 43,7% до 60%. Україна так і не вийшла з інвестиційної кризи, що запанувала із руйнацією СРСР. Якщо 1991 року обсяг інвестицій в основний капітал порівняно із 1990 роком становив 92,9%, то у 1995-му цей показник дорівнював 29,1%, у 2000-му — 25,2%, у 2009-му — менш як 60%. За таких умов країна зможе щорічно оновлювати основні фонди лише на 4–6%. Це означає, що в країні й надалі залишатимуться вкрай низькими показники ефективності економіки.

Один із найважливіших показників ефективності економіки — продуктивність праці — в Україні перебуває на рівні минулого століття. Згідно із даними порівняльного аналізу продуктивність праці за ППС в Україні упродовж 2001–2008 років становила 12,2–16,4% продуктивності праці США, 15,9–22,2% — Німеччини, 13,4–19,6% — Франції, 16,1–21,2% — Великої Британії, 17,6–23,6% продуктивності праці Японії. Порівняно з новими країнами-членами Євросоюзу продуктивність праці в Україні 2008 року становила 30–33% продуктивності праці Чеської Республіки, Угорщини, Словаччини, 38% — Польщі, 50,4% і 55,6% продуктивності праці, відповідно, Росії та Румунії. Оцінюючи темпи ВВП на середньострокову перспективу, для досягнення рівня продуктивності нових країн-членів Євросоюзу і високорозвинених країн при здійсненні комплексного походу до модернізації економіки України знадобиться 10–15 років [Соколик, 2011: с. 97, 101]. Усе це переконливо свідчить, що процес закріплення за Україною низькотехнологічних сфер виробництва наростатиме й у найближчі роки, незважаючи на всілякі оптимістичні розмови про перехід країни на інноваційний шлях розвитку.

Передумови переходу України на інноваційний шлях розвитку

Світовий досвід переконує в тому, що процвітання розпочинається тоді, коли завдяки значній різниці в ефективності між упровадженою і виведеною з експлуатації технікою і високій нормі капіталовкладень досягаються найвищі темпи приросту в певній сукупності країн, насамперед у країні-лідері. Високі норми вкладень в основний капітал означають, що витрати потенціалу НТП відбуваються швидше за його накопичення. Таким чином, із часом скорочується розрив в ефективності між упровадженою і виведеною технологією. Зниження віддачі на основний капітал може до певного часу компенсуватися подальшим збільшенням норм капіталовкладень заради зростання маси прибутку. Інакше кажучи, попри те, що кожен крок означає зменшення руху на шляху зростання ефективності, кількість кроків на одиницю часу збільшується, тобто пришвидшується відновлення технічної бази, що дає змогу підтримувати темпи приросту продуктивності (докладніше з цього питання див.: [Клинов, 2002: с. 12]).

Зважаючи на той факт, що просте зростання обсягу інвестицій сприятиме відтворенню застарілих технологій і консервації економічної відсталості країни, протидіючи структурним змінам, необхідно досягти різкого розширення інноваційного наповнення інвестицій, а засобами імпортової політики сприяти імпорту інвестиційно-технологічних ресурсів із розвинених країн

за збереження економічно ефективної кооперації з СНД, особливо у сфері інвестиційного машинобудування.

Пріоритетною складовою концепції випереджального розвитку для України має стати визначення галузей-лідерів, здатних швидко інтегруватися в сучасний глобальний світ. Від цього залежатиме підвищення конкурентоспроможності, з одного боку, і доступ до нових технологій і ноу-хау — з іншого, що вможливить значне підвищення продуктивності праці. Такі галузі мають бути спрямовані на невпинне зростання експорту. Експортними товарами можуть бути не лише сучасні літаки чи космічна техніка, а й інші товари та послуги (наприклад, цукор, соняшникова олія, фрукти, туризм тощо). Головне, щоби товари, призначені для експорту, вироблялися на рівні сучасних досягнень НТП і відповідали запитам споживачів.

Не викликає сумнівів те, що економісти й соціологи-аналітики мають критичніше і більш принципово проаналізувати реформаторську практику постсоціалістичних країн на Заході і на Сході, щоби зробити обґрунтований вибір моделі господарювання, яка забезпечує не тільки найбільш динамічний спосіб розвитку, а й можливість практичного виконання завдання наздогнати країни “золотого мільярда” в економічному, технологічному і соціальному плані. Це допоможе дати відповідь на питання: чи варто всім країнам планети вибудовувати єдину модель розвитку без урахування особливих інтересів окремих народів? Важливо зрозуміти, які засоби та методи формування інформаційного суспільства, ґрунтованого на демократії, і яким чином будуть застосовуватися: впровадження інформаційно-комунікаційних технологій через обмін економічною діяльністю або війни й організоване насильство, як це робиться сьогодні в Іраку та Лівії.

Багаторічна практика соціально-економічних перетворень у колишніх соціалістичних країнах довела хибність спрощено-схематичного підходу до створення ринкового механізму господарювання у стислі терміни шляхом роздержавлення і приватизації. Усунення держави з економічної сфери, позбавлення її прав власності не спричинилося до економічного піднесення й підвищення ефективності на підприємствах недержавної форми власності.

Сьогодні чимало економістів, соціологів і політологів вважають, що в Україні завершився перехідний період і відбувся перехід до нового типу господарювання. У такому разі виникають питання, по-перше, що це за тип ведення господарства, а по-друге, чи задовольняє він переважну більшість населення України?

На нашу думку, сучасний стан розвитку України свідчить про таке:

1. В Україні створена структура бюрократичного олігархічного капіталізму, ґрунтована на плутократичній формі власності, за якої вирішальну роль у соціально-економічному житті відіграють позаекономічні чинники, і передовсім монополюно корумповані суб'єкти. У такій структурі економічний розвиток визначається крізь призму групових, приватних інтересів на шкоду загальнонаціональним інтересам.

2. Держава втратила контроль над економікою, не здатна відтворювати сучасну модель ринкової економіки, підтримувати конкуренцію, гарантувати стабільність економічної системи. За обсягом ВВП країна й досі ще не

вийшла навіть на рівень 1991 року, життєвий рівень населення нижчий, ніж у дореформений період. Відбулося різке падіння індексу людського розвитку. Країна “тримається на плаву” здебільше за рахунок радянського потенціалу, створеного до 1991 року. Економіка за своєю структурою не може функціонувати на рівні вимог сучасної технологічної революції.

3. Мізерною залишається можливість держави робити фінансово-економічні внески в людський капітал. Це блокує перехід країни до інноваційної моделі розвитку, підвищення її конкурентоспроможності на світовому ринку. Якщо чинна система залишиться незмінною, країна перейде на латиноамериканський шлях розвитку. Подібний стан справ не може задовольняти народ України, за винятком незначної частини його в особі можновладної верхівки. Українське суспільство нагально потребує радикальних і комплексних змін у всіх сферах життя країни. Найважливішими з них, на нашу думку, є три.

Перша і вирішальна серед необхідних змін полягає в тому, щоб відродити в Україні національно-патріотичну духовну еліту¹, яка би ставила на перший план саме ідею служіння своєму народові, бо нинішня українська “еліта” — економічна і політична — усі свої зусилля, засоби й думки спрямовує на тотальне привласнення матеріальної власності, інформаційного простору, силових структур й інтегрування зі світовим капіталом. Названа “еліта” не гребує жодними прийомами привласнення, хоча й надає перевагу перерозподілу накопичених раніше суспільством благ замість створення нових. З такими саме цілями в країні відтворюються корупція, злочинність, “чорний ринок”. Тіньова складова вітчизняної економіки оцінюється приблизно у 50–60% реального ВВП, а потоки українських капіталів, відмитих за кордоном, за різними оцінками, дорівнюють річному обсягу ВВП країни і багаторазово перевищують сумарні іноземні інвестиції в Україну. Водночас у країні немає місця відтворенню й реалізації духовного капіталу, який відображає споконвічні цінності українського народу, що підриває віру, роз’єднує націю і стимули до розвитку.

¹ Зважаючи на вади людини (заздрість, схильність до обману і накопичення багатства, жага підкорити людей і управляти ними тощо), світова інтелектуальна еліта серйозно обговорює впродовж останніх 30 років проблеми постбіологічної та постлюдської цивілізації, в якій провідну роль відіграватимуть розумні машини. Це, на їхню думку, дасть змогу звільнити інтелект людини від біологічної обмеженості й рулетки спадковості. Штучний інтелект і штучне життя сприятимуть тому, що природа опанує себе через людину, котра перебуватиме під владою інтелектуальних машин і виконуватиме підпорядковану їм роль.

Людство свідомо чи мимоволі передасть машинам усі повноваження вирішувати і діяти. Адже світ, в якому дедалі більше функцій виконують системи здатних думати машин, стає настільки складним, що контролювати його зможуть лише машини.

У зв’язку з цим виникає питання: чи зможуть люди контролювати дію розумних машин? Можливо, це буде “технологічна еліта”, влада цієї еліти над “масами” буде абсолютною. Унаслідок цих обставин, як пише А.Горіц: “Технічна наука разом із капіталом зробили світ непридатним для людського життя” (Горіц А. Нематеріальное. Знання, стоимость и капитал. — М., 2010. — С. 136, 138).

Друга зміна зводиться до вироблення єдиної ідеології і мети політичного курсу. Світовий досвід переконує, що річ не в тім, щоб упроваджувати ту чи іншу модель зростання, яка виявилася ефективною в певній країні, проводити жорстку чи м'яку, монетарну або дирижистську економічну політику, а в іншому. Модель зростання має бути теоретично обґрунтованою, враховувати всю систему інтересів суспільства і спрямовувати їх на досягнення поставлених цілей. Тільки це дає змогу впроваджувати в життя реально обґрунтовані цілі, що забезпечують соціальні пріоритети і моральні цінності народу країни.

Єдина ідеологія і мета політичного курсу, які об'єднують всі групи і верстви суспільства, класи і партії, здатні відродити стимули до праці, сприяти становленню громадянського суспільства і дієвої системи соціального діалогу.

Підвалини єдиної ідеології мають становити: по-перше, філософія об'єднання інтересів особистості — підприємства — регіону — держави, а не підпорядкування їх корпоративно-клановим інтересам, що стали монопольними; по-друге, узгодження принципів економічної ефективності й соціальної справедливості. Саме це уможливило би розбудову сучасної моделі ринкової економіки з високою ефективністю і соціальною спрямованістю. Утвердження інноваційної моделі розвитку також потребує радикальної технологічної структури і передусім відновлення машинобудування й розвитку практично відсутнього в Україні п'ятого і шостого технологічних укладів.

Таким чином, ефективна модель сучасної ринкової економіки, в якій зрештою була би зацікавлена більшість населення країни, може бути втілена в життя за умови створення національної економіки, яка б мінімізувала суперечності між усіма суб'єктами суспільства, сприяла розвитку конкуренції і подоланню монополізму, стимулювала високоефективну інтелектуальну працю, передбачала би громадський контроль за доходами і витратами суб'єктів, правовий захист кожного з них згідно із законом.

Третя зміна має чітко визначати напрями, шляхи та способи входження національної економіки в глобальний простір за якомога повнішої реалізації національних інтересів. Здійснити це в Україні найімовірніше у співдружності з країнами СНД і першою чергою з Росією, Білоруссю і Казахстаном.

Останнє зумовлене тим, що ані наукові, ані технологічні розробки країни Заходу з нами розвивати не будуть, як не будуть вони це робити і з іншими країнами СНД. У цьому нас переконує досвід "стратегічної" і "партнерської" співпраці України зі США, а також інтеграційного загравання з країнами Євросоюзу. По-друге, економічні, науково-технічні й інші відносини України з Росією та іншими країнами СНД є традиційними і масштабними (частка цього регіону становить понад 44% загального обсягу зовнішньої торгівлі України). Наші країни мають єдині наукові школи й технологічні підходи, що конче важливо при розробленні сучасних технологій.

Країни СНД обіймають 16,3% світової території, володіють 25% усіх запасів природних ресурсів, у них зосереджено 10% світового промислово-

го виробництва, 12% науково-технічного потенціалу, 10% ресурсоутворювальних товарів. Потенційні можливості місткості ринків країн Співдружності оцінюються приблизно у 1600 млрд дол. [Зиядуллаев, 2000: с. 114, 120]. Усе це є тривкою й надійною базою для створення спільного ринку, що сприятиме зростанню конкурентоспроможності, дасть змогу посісти гідне місце у світовому поділі праці.

Тільки інтегрувавшись у межах СНД, колишні радянські республіки зможуть за умов глобалізації та регіоналізації якнайповніше реалізувати свої потенції. Тим самим країни-члени СНД зробили би правильний крок на шляху подолання свого відставання за основними вирішальними показниками інноваційного розвитку від країн Євросоюзу й інших регіональних об'єднань промислово розвинених капіталістичних країн. Іншого не дано, позаяк західні фінансові потоки, якщо вони і будуть спрямовані до країн з “перехідною економікою”, перейдуть у виробництво/видобуток сировини та створення виробничої інфраструктури, а не у сферу просування науково-технологічної й інформаційної революції.

Загострення національної і глобальної конкуренції зумовлює необхідність нових форм втручання держави в економіку задля підвищення технологічного рівня і конкурентоспроможності національних галузей господарства. Отже, активний вплив держави на названі процеси, проведення нею промислової й аграрної політики, адекватної викликам глобалізації, має стати важливим чинником прогресивного розвитку країни, захисту її національних інтересів. У зв'язку з цим Україні необхідно розробити нові концептуальні принципи державного регулювання, які б на основі інноваційної моделі розвитку забезпечили різке підвищення темпів економічного зростання, що значно перевищують відповідні показники розвинених країн і всебічно сприяють структурно-технологічній модернізації народного господарства й підвищенню добробуту населення України.

У цьому контексті керманічам України давно час збагнути й усвідомити просту істину: “У війнах минулого боролися армії і військово-морські флоти. У великих війнах ХХІ століття битви ведуть учені, дослідники, інженери та компанії, що перетворюють ідеї на готові продукти, які продають мільярдам споживачів. У минулому армії, що вигравали війни, мали досконалішу зброю, більше солдат, мудріших головнокомандувачів. У ХХІ столітті в битвах стинаються команди вчених, а досягнення перемоги потребує більш креативного розуму, кращих ідей, ліпших лабораторій, кращих здібностей комерціалізувати інновації, кращих здібностей створювати попит і продавати нові товари та послуги” [Rybinski, 2010: p. 19–20].

Здобути перемогу в битвах ХХІ століття в рамках неомальтузіанської моделі неможливо. До перемог у битвах ХХІ століття веде тільки і саме неошумпетеріанська діяльність, тобто інноваційна активність. На жаль, її забуто в Україні. Закономірним результатом цього став інноваційний дефолт України. Проте саме на нашій українській землі, у Чернівецькому університеті 100 років тому розпочинав свою науково-педагогічну і науково-дослідницьку діяльність Шумпетер, який дав світу інноваційну парадигму економічного зростання та розвитку. Остання вивела до числа країн-лідерів багато держав Західної Європи, Північної Америки й Південно-Східної Азії

в минулому столітті і могла б у нинішньому столітті відіграти важливу роль у врятуванні України від краху і розвалу, що їй загрожують. Останні загрози цілком можуть матеріалізуватися в нашій країні, якщо Україна найближчим часом не відмовиться від безперспективного й руйнівного неомальтузіанського варіанта економічного розвитку і не вийде на магістральний шлях інноваційного ведення народного господарства.

Джерела

- Зиядуллаев Н.* Экономика стран содружества в условиях глобализации / Н. Зиядуллаев // Вопросы экономики. — 2000. — № 3. — С. 110–121.
- Клинов В.* Волновая природа научно-технического прогресса / В. Клинов // Общество и экономика. — 2002. — № 6. — С. 10–21.
- Модернізація України — наш стратегічний вибір: Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. — К., 2011.
- Райнерт Э.С.* Как богатые страны стали богатыми, и почему бедные страны остаются бедными / Райнерт Э.С.; пер. с англ. Н. Автономовой; под ред. В. Автономова. — М.: Издат. дом Гос. ун-та — Высшей школы экономики, 2011.
- Соколик М.П.* Продуктивність і оплата праці за паритетом купівельної спроможності в Україні та інших країнах: порівняльний аналіз / М.П. Соколик // Економіка і прогнозування. — 2011. — № 1. — С. 85–103.
- Технологічний імператив соціально-економічного розвитку України: [монографія] / [Федулова Л.І., Бажал Ю.М., Осецький В.Л. та ін.]; за ред. д-ра екон. наук Л.І. Федулової. — К.: НАН України; Ін-т екон. та прогноз., 2011.
- Україна — 2015: Національна стратегія розвитку. — К., 2008.
- Шумпетер Й.А.* Теория экономического развития. Капитализм, социализм и демократия / Шумпетер Й.А.; предисл. В.С. Автономова; пер. с нем. В.С. Автономова, М.С. Любского, А.Ю. Чепуренко; пер. с англ. В.С. Автономова, Ю.В. Автономова, Л.А. Громовой, К.Б. Козловой, Е.И. Николаенко, И.М. Осадчей, И.С. Семененко, Э.Г. Соловьева. — М.: Эксмо, 2008. — (Серия: Антология экономической мысли).
- American Economic Association. Report of the Commission on Graduate Education in Economics // Journal of Economic Literature. — 1991. — Sept. — P. 1035–1053.
- Cheng S.* Measuring and building high-quality entrepreneurship: a research prospect / S. Cheng, R.R. Stough, R.W. Jackson // Innovation: The European Journal of Social Science Research. — 2009. — Sept. — P. 329–340.
- Cook C.* Dictionary of Historical Terms: A Guide to Names and Events of over 1,000 Years of World History / Cook C. — N. Y.: Peter Bedrick Books, 1983.
- Fagerberg J.* The dynamics of technology, growth and trade: A Schumpeterian perspective: Working paper nr. 25/2003 [Electronic Resource] / J. Fagerberg. — Oslo: Centre for technology, innovation and culture, University of Oslo, 2003. — Mode of access: <http://www.duo.uio.no/publ/tik/2004/17038/wp25.pdf>.
- Francis D.* Controlling Interest: Who Owns Canada? / D. Francis. — Toronto: Macmillan of Canada, 1986.
- Lazzaro J.* NYU's Nouriel 'Dr. Doom' Roubini: Karl Marx Was Right [Electronic Resource] / J. Lazzaro. — 2011. — 14 August. — Mode of access: <https://www.commondreams.org/headline/2011/08/14-4>.
- Martinelli A.* Entrepreneurship and Management / A. Martinelli // The Handbook of Economic Sociology; eds. N.J. Smelser, R. Swedberg. — Princeton (N. J.): Princeton University Press, 1994. — P. 476–503.

Reinert E.S. Increasing Poverty in a Globalised World: Marshall Plans and Morgentau Plans as Mechanisms of Polarisation of World Income [Electronic resource] / E.S. Reinert — Mode of access :

http://www.networkideas.org/featart/aug2003/Inc_Pov_Globalised_World.pdf.

Rybicki K. Development Strategies: A Matter of Choice / K. Rybicki // Science and Society. — 2010. — № 5. — P. 19–25.

Smelser N.J. The Sociological Perspective on the Economy / N.J. Smelser, R. Swedberg // The Handbook of Economic Sociology / Ed. by N.J. Smelser, R. Swedberg. — Princeton (N.J.): Princeton University Press, 1994. — P. 3–26.

Schumpeter J.A. Capitalism, Socialism and Democracy / Schumpeter J.A. — N. Y. : Harper Torchbooks, 1962.

Schumpeter J.A. The Economics and Sociology of Capitalism / J.A. Schumpeter ; ed. R. Swedberg. — Princeton (N. J.) : Princeton University Press, 1991.